

Edyta Kapowicz

NOWE STANOWISKA BRZOZY NISKIEJ *BETULA HUMILIS* NA TERENIE NIECKI GRÓDECKO-MICHAŁOWSKIEJ

The new stands of Shrubby Birch *Betula humilis* in the area of Gródecko-Michałowska Basin

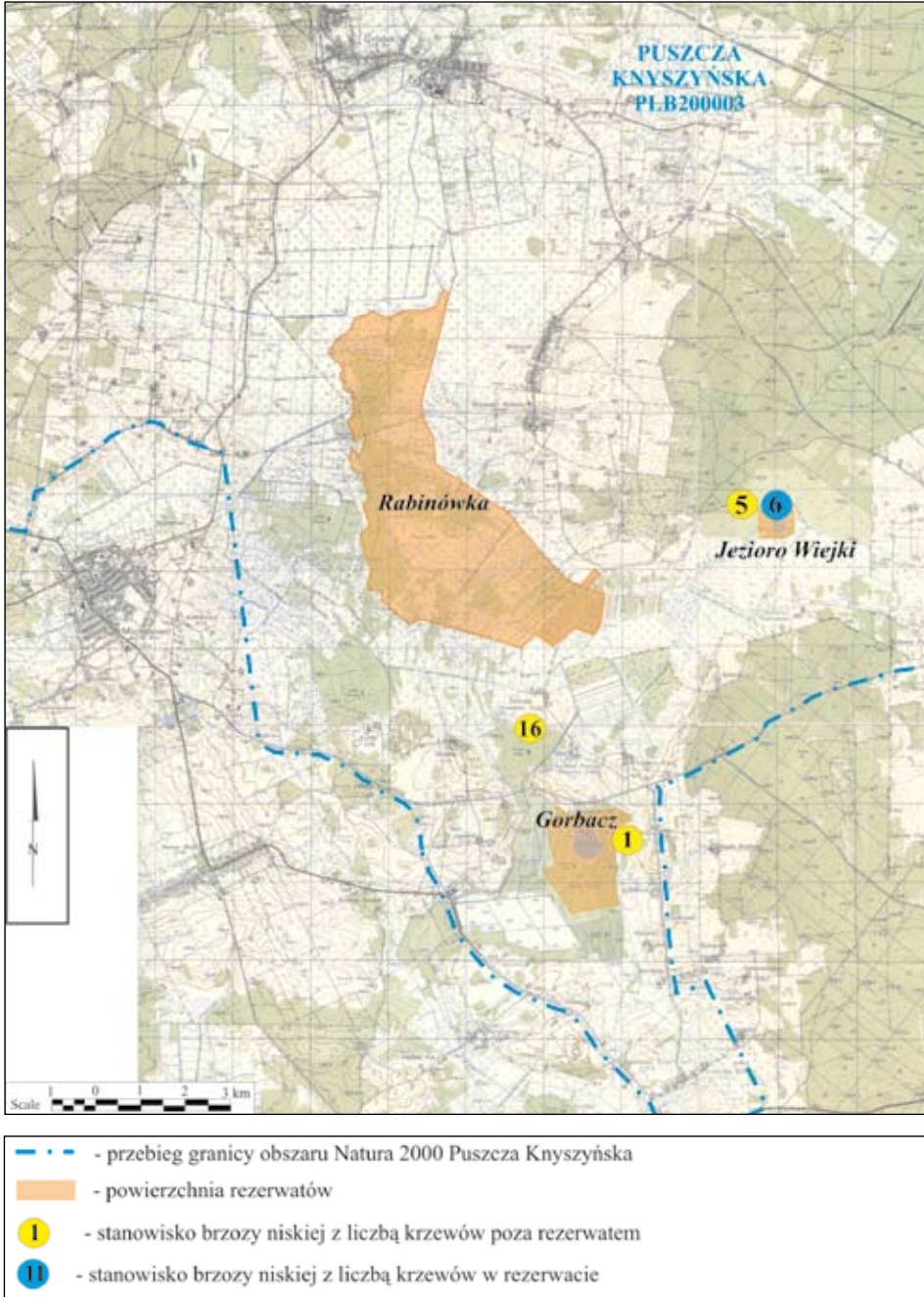
Brzoza niska *Betula humilis* jest reliktem późnoglacialnym. Występuje głównie w północnej i wschodniej części Polski, tj. na Pomorzu Zachodnim, Pojezierzu Mazurskim, Podlasiu i Lubelszczyźnie. Liczba jej stanowisk na terenie kraju zmniejsza się – ogólną ich liczbę szacuje się na ponad 350, lecz ostatnio potwierdzono tylko 70 (Kaźmierczakowa i Zarzycki 2001).

Niecka Gródecko-Michałowska znajduje się we wschodniej części województwa podlaskiego, w powiecie białostockim, w obrębie gmin Gródek i Michałowo. Teren ten przylega od południowego-wschodu do Puszczy Knyszyńskiej. Jest jednym z największych obszarów torfowisk w Polsce północno-wschodniej (około 65 km²). Według regionalizacji fizyczno-geograficznej omawiany obiekt położony jest w makroregionie Nizina Północnopodlaska, w granicach mezoregionu Wysoczyzna Białostocka (Kondracki 2000).

Brzoza niska na terenie Niecki Gródecko-Michałowskiej w latach 80. notowana była w kilku miejscach (Jabłońska 2009) m.in. na obszarze obecnie istniejących rezerwatów przyrody „Gorbacz”, „Rabinówka” oraz „Jezioro Wiejki”. Na początku XXI w. potwierdzono jej występowanie tylko na terenie rezerwatu przyrody „Jezioro Wiejki”. Odnaleziono wówczas 2 krzewy w północnej części rezerwatu (Kołos i Tarasewicz 2003, 2005, Małyżko 2006, Klebus 2008). W 2008 roku Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (PTOP) rozpoczęło realizację działań mających na celu ochronę brzozy niskiej na terenie wspomnianych rezerwatów przyrody. Działania ochroniarskie rozpoczęto od wyszukania znanego stanowiska (złożonego z 2 krzewów) w rezerwacie „Jezioro Wiejki”, odkrytego kilka lat wcześniej. Potwierdzono je oraz odkryto w pobliżu 4 nowe krzewy zlokalizowane wzdłuż polnej drogi stanowiącej granicę rezerwatu. Największy z nich osiągnął 2,80 m wysokości i 2,50 m średnicy. Wszystkie rosły w silnym ocienieniu w lesie brzozowo-wierzbowym złożonym głównie z brzozy omszonej *Betula pubescens*, za wyjątkiem wspomnianego największego, który znajdował się na łące w północno-zachodniej części rezerwatu, w cieniu krzewu wierzby szarej *Salix cinerea*. Poza tym odnaleziono także 3 krzewy brzozy niskiej poza rezerwatem, w odległości od 100 do 300 m na północny-zachód od jego granic, które rosły na skarpie rowu melioracyjnego i drogi.

W kolejnych latach, w wyniku dalszych inwentaryzacji i prac z zakresu ochrony czynnej na obszarze rezerwatu przyrody „Jezioro Wiejki” i w jego okolicach, tj. w roku 2010, a następnie w roku 2012, w pobliżu 3 krzewów rosnących poza rezerwatem, odkryto kolejne 2.

Dodatkowo w 2010 r. podczas planowania prac związanych z koszeniem łąk na gruntach stanowiących własność PTO, położonych na południe od wsi Kowalowy Gród, odnaleziono kolejne stanowisko brzozy niskiej. Składa się ono z 16 pojedynczych krzewów różnej wielkości rosnących wzdłuż skraju lasu. Krzewy rosły w różnym stopniu ocienienia, miejscami

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk brzozy niskiej *Betula humilis* na terenie Niecki Gródecko-Michałowskiej.

Fig. 1. Distribution of stands of Shrubby Birch *Betula humilis* in the area of Gródecko-Michałowska Basin.

Fot. 1. Jedno ze stanowisk brzozy niskiej *Betula humilis* przed odsłonięciem.
Photo 1. One of the stands of Shrubby Birch *Betula humilis* before exposing.

Fot. 2. Jedno ze stanowisk brzozy niskiej *Betula humilis* po odsłonięciu.
Photo 2. One of the stands of Shrubby Birch *Betula humilis* after exposing.

Fot. 3. Jedno ze stanowisk brzozy niskiej *Betula humilis* przed odslonięciem.
Photo 3. One of the stands of Shrubby Birch *Betula humilis* before exposing.

Fot. 4. Jedno ze stanowisk brzozy niskiej *Betula humilis* po odslonięciu.
Photo 4. One of the stands of Shrubby Birch *Betula humilis* after exposing.

Fot. 5. Stanowisko brzozy niskiej *Betula humilis* przy rowie melioracyjnym.
Photo 5. Shrubby Birch *Betula humilis* stand at drainage ditch.

widoczne były tylko pojedyncze pędy wyrastające spod krzaków wierzb, natomiast kilka bardziej odsłoniętych osobników stanowiło duże zwarte krzewy.

Ostatnie, trzecie stanowisko odnaleziono w styczniu 2013 r. przy granicy rezerwatu przyrody „Gorbacz”. Stanowisko to składało się z jednego dużego krzewu o średnicy 5 m, który rósł na łące w odległości około 50 m od wschodniej granicy rezerwatu. Brzoza niska notowana była na terenie samego rezerwatu, ale w ostatnich latach nie potwierdzono jej występowania (Klebus 2008, Jabłońska 2009).

W 2008 r. wszystkie krzewy brzozy niskiej na terenie rezerwatu „Jezioro Wiejki” zostały odsłonięte przez pracowników PTOP poprzez usunięcie, w promieniu do 10 m, ocieniających je drzew i krzewów. Prace te wykonano w ramach umowy zawartej z ówczesnym Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody. Wszystkie krzewy w kolejnych latach po odsłonięciu wyglądały lepiej – znacznie się rozrosły i owocowały. Po doświetleniu odsłonięte powierzchnie zaczęły zarastać roślinnością zielną i odbijającymi pędami krzewów – pokrzywą, malinami, kruszyną zwyczajną, olszą czarną itp. W związku z tym w 2010 roku powtórzono zabieg, jednak już w znacznie mniejszym zakresie (usunięto odrastające krzewy, młode drzewa i roślinność zielną, głównie poprzez wykoszenie powierzchni). Z naszych doświadczeń wynika iż zabiegi takie powinno się powtarzać mniej więcej co 3 lata. Koszt odsłonięcia jednego stanowiska wyniósł 1500 zł. Działania ochrony czynnej prowadzono wówczas w ramach projektu „Ochrona ginących torfowisk w rezerwach Niecki Gródecko-Michałowskiej na obszarze Natura 2000” finansowego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Infrastruktura i Środowisko oraz przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. W ramach tego samego pro-

jektu w 2012 r. zostały również odsłonięte krzewy ze stanowiska brzozy niskiej znajdujące się na południe od wsi Kowalowy Gród.

Obserwacje i wyniki inwentaryzacji potwierdzają, że brzoza niska nie ustępuje w wyniku prowadzenia intensywnej gospodarki rolnej, gdyż większość krzewów na omawianym obszarze znajdowała się na terenach użytkowanych rolniczo. Poza tym posiada duże zdolności do ekspansji na nowe tereny gwarantujące lepsze warunki świetlne. Zajmowanie siedlisk pochodzenia antropogenicznego, np. skrajów dróg czy rowów melioracyjnych, jak w przypadku 5 odkrytych stanowisk, było obserwowane w innych rejonach kraju (Polakowski 1962, Kamiński et al. 2000). Populacja brzozy niskiej na omawianym terenie zachowuje się jak w modelu opisanym przez Kamińskiego et al. (2000). Wszystko to sprawia, że pomimo stosunkowo intensywnych poszukiwań stanowisk brzozy niskiej w obrębie rezerwatów przyrody „Gorbacz”, „Rabinówka”, „Jezioro Wiejki” oraz w ich najbliższej okolicy, prawdopodobnie nie odnaleziono wszystkich krzewów.

W celu ochrony wspomnianej lokalnej populacji brzozy niskiej najlepszym działaniem wydaje się regularne odsłanianie jej ostatnich stanowisk. Jeden z wcześniej odnotowanych krzewów w rezerwacie „Jezioro Wiejki” (Kołos 2003) zanikł, prawdopodobnie przez to, iż znajdował się w lesie w dużym ocienieniu. Jeśli chcemy ten ciekawy, reliktowy gatunek zachować na tym obszarze, należy chronić ostatnie pojedyncze krzewy w celu zachowania puli genowej, a następnie stworzyć dogodne siedlisko, aby mógł rozmnażać się generatywnie. Dotychczas nie udało się nam stwierdzić czy brzoza niska z tych stanowisk odnawia się w ten sposób, będziemy monitorować odsłonięte stanowiska i sprawdzać czy pojawi się w nowych miejscach. Należy jednak postawić pytanie czy tak silnie osłabione i nieliczne populacje są w stanie rozmnażać się generatywnie?

Ważne dla ochrony gatunku byłoby podniesienie poziomu wody, gdyż teren ten jest zmeliorowany i bardzo przesuszony; zalecane jest ekstensywne użytkowanie łąk poprzez koszenie lub wypas, a na stanowiskach znajdujących się na skraju lasu regularne przeredzanie ocieniających drzew i krzewów.

Osoby, które brały w poszukiwaniach brzozy niskiej: Marcin Dojlida, Roman Kalski, Edyta Kapowicz, Robert Kapowicz, Adam Kubiak, Grażyna Kubiak, Marta Potocka, Anna Suchowolec.

LITERATURA

- JABŁOŃSKA E. 2009. Brzoza niska *Betula humilis* Schrank w Polsce – status fitocenotyczny, warunki siedliskowe, zagrożenia i ochrona. Praca doktorska, Uniwersytet Warszawski.
- KAMIŃSKI D. KAMIŃSKA A.M., ZAŁUSKI T. 2000. Populacja brzozy niskiej *Betula humilis* Schrank na terenie projektowanego rezerwatu „Ostoje Koszelewskie” w Welskim Parku Krajobrazowym. Przegl. Przyr. 11, 2-3: 125-131.
- KAZMIERCZAKOWA R., ZARZYCKI K. 2001. Polska Czerwona Księga Roślin. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków.
- KLEBUS A. 2008. Stan i ochrona rzadkich gatunków roślin naczyniowych występujących na terenie Niecki Gródecko-Michałowskiej. Praca magisterska. Politechnika Białostocka, Białystok.
- KOŁOS A., TARASEWICZ A. 2003. Charakterystyka geobotaniczna i koncepcja ochrony Jeziora Wiejki. PTOP, Białystok.
- KOŁOS A., TARASEWICZ A. 2005. Czynna ochrona zagrożonych ekosystemów jeziornych Niziny Północnopodlaskiej na przykładzie jeziora Wiejki. Chrońmy Przyr. Ojcz. 61, 2: 7-14.
- KONDRACKI J. 2000. Geografia regionalna Polski. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.

- MAŁYSZKO A. 2006. Brzoza niska (*Betula humilis* Schrank) w Puszczy Knyszyńskiej – analiza lokalnych populacji. Praca magisterska. Politechnika Białostocka, Białystok.
- POLAKOWSKI D. 1962. Ochrona ginących gatunków roślin torfowiskowych na Pomorzu Wschodnim. Ochr. Przyr. 28: 137-158.

Summary

In 1980s, in the area of Gródecko-Michałowska Basin, Shrubby Birch *Betula humilis* was recorded in several places, among others in the areas of present nature reserves „Gorbacz”, „Rabinówka” and „Jeziro Wiejki”. In the 2008 Polish Society for Birds Protection (PTOP) has started to carry out the assignments concerning Shrubby Birch protection in nature reserve „Jeziro Wiejki”. During the research work 4 new shrubs were found in the reserve in addition to the 2 ones known before. Another 3 new shrubs were located in a drainage ditch beyond the nature reserve. Within the next few years, 2 more were found, also in a drainage ditch nearby the „Jeziro Wiejki”. In 2010 a new stand of shrubby birch was spotted south of the village of Kowalowy Gród. The birch occurred along the northern forest margin. The last, third stand of shrubby birch was found in 2013 near by the border of nature reserve „Gorbacz”. All *B. humilis* shrubs in nature reserve „Jeziro Wiejki” were exposed by cutting adjacent trees and bushes by PTOB in 2008 and 2010. The stand nearby the village Kowalowy Gród was exposed also by PTOB in 2012.

Adres autorki:

Edyta Kapowicz
Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
ul. Kolejowa-Wejmutka
17-230 Białowieża
e-mail: ekapowicz@ptop.org.pl

Marcin Stanisław Wilga, Mirosław Wantoch-Rekowski

NOWE STANOWISKO ROZETKI WIERZBOWEJ *HYPOCREOPSIS LICHENOIDES* (TODE: FR.) SEAVER (*ASCOMYCOTA*) NA POJEZIERZU KASZUBSKIM

A new locality of Willow Gloves *Hypocreopsis lichenoides* (Tode: Fr.) Seaver (*Ascomycota*) in the Cashubian Lake District

Wstęp

Rozetka wierzbowa *Hypocreopsis lichenoides* (Tode: Fr.) Seaver, syn. *Acrospermum lichenoides* Tode, należy do gromady *Ascomycota*, klasy *Sordariomycetes*, rzędu *Hypocreales* i rodziny *Hypocreaceae* (Kirk et al. 2001, Nyberg 2008, Index Fungorum). Gatunek ten występuje w Ameryce Północnej (USA, Kanada) oraz w Europie, w jej północnej oraz centralnej